

**IJTIMOIIY KASALLIKLAR PROFILAKTIKASIDA OILAVIY
POLIKLINIKALAR BOSHQARUV TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH**

Raxmonberdiyeva O.G'

Farg'ona jamoat salomatligi tibbiyot instituti, Farg'ona, O'zbekiston

Jahon sog'liqni saqlash tashkilotining "Hamma uchun sog'liq" strategiyasiga ko'ra, oilaviy poliklinikalar birlamchi tibbiy-sanitariya yordamining tayanch bo'g'ini hisoblanadi va aholi salomatligini muhofaza qilishning barcha yo'nalishlari, jumladan ijtimoiy ahamiyatga molik kasalliklar profilaktikasi, aynan shu bo'g'in orqali amalga oshiriladi. Sil, virusli gepatitlar, OIV/OITS va jinsiy yo'l bilan yuqadigan infeksiyalar kabi ijtimoiy kasalliklar hozirgi kunda ham jahon, ham milliy miqyosda sog'liqni saqlash tizimining eng dolzarb muammolaridan biri bo'lib qolmoqda, ularning oldini olish esa bevosita birlamchi bo'g'inning tashkiliy-boshqaruv salohiyatiga bog'liq.

Farg'ona vodiysi o'zining yuqori aholi zichligi, hududiy xilma-xilligi va ijtimoiy-iqtisodiy tarkibi bilan ajralib turadi: yirik shahar, kichik shahar, qishloq va tog'oldi hududlarida oilaviy poliklinikalarning moddiy-texnik, kadrlar va moliyaviy imkoniyatlari bir-biridan tubdan farq qiladi. Ushbu hududiy tafovutlar oilaviy poliklinikalarning boshqaruv tizimiga, demak, ular ko'rsatadigan profilaktik xizmatlar sifati va qamroviga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi.

O'tkazilgan qiyosiy tahlil natijalariga ko'ra, Farg'ona viloyatining 40 ta oilaviy poliklinikasida boshqaruv vakolatlari darajasi yirik shahar poliklinikalarida 2,6 ballni, tog'oldi hududlarida esa atigi 1,2 ballni (0–3 balli shkala bo'yicha) tashkil etgan. Bir aholiga to'g'ri keladigan yillik xarajat shahar poliklinikalarida 387 ming so'mni, tog'oldi hududlarida esa 178 ming so'mni tashkil etsa, kadrlar ta'minoti darajasi mos ravishda 96% va 64%ni, elektron tibbiy yozuv (EHR) tizimining joriy etilganlik darajasi esa 2,7 va 0,8 ballni (0–3 shkala) tashkil etgan. Bunday sezilarli tafovutlar fonida moliyaviy mustaqillik darajasi bilan bemorlarning tibbiy xizmatdan qoniqish ko'rsatkichi o'rtasida kuchli statistik bog'liqlik ($r=0,79$; $p<0,001$) aniqlangan.

Shu bilan birga, Farg'ona viloyatida ijtimoiy kasalliklar epidemiologik holati ham notekis dinamikaga ega. Xususan, 2018–2023 yillar mobaynida sil kasalligi ko'rsatkichi 100 ming aholiga nisbatan 48,3 dan 18,4 gacha pasaygan bo'lsa-da, bu ijobiy tendensiya hududlar kesimida bir tekis kechmagan — profilaktik skrining, emlash va erta aniqlash qamrovi past boshqaruv salohiyatiga ega hududlarda sezilarli darajada kam bo'lib qolmoqda.

Mahalliy tadqiqotlar (Tomn'yarov III.A. va boshq., 2023; Rakhimova N., 2022) va xorijiy tadqiqotlar (Kruk M.E. va boshq., Lancet Global Health, 2018; JSST Yevropa mintaqaviy byurosi, 2022) oilaviy poliklinikalar boshqaruv sifati bilan birlamchi profilaktika samaradorligi o'rtasidagi bog'liqlikni umumiy tarzda tasdiqlaydi. Biroq ushbu bog'liqlikning aynan Farg'ona viloyatining mintaqaviy tipologiyasi — shahar, qishloq va tog'oldi hududlari — kesimida kompleks va statistik jihatdan asoslangan tarzda o'rganilishi hozirgacha alohida tadqiqot predmeti bo'lmagan.

Tadqiqotning maqsadi — Farg'ona viloyati oilaviy poliklinikalarining boshqaruv tizimini ijtimoiy kasalliklar profilaktikasi samaradorligini oshirish nuqtai nazaridan takomillashtirish va mintaqaviy farqlarni bartaraf etuvchi ilmiy asoslangan, differensial boshqaruv modelini ishlab chiqishdan iborat. Bunda mintaqa turlari kesimida boshqaruv tizimining tashkiliy, moliyaviy, kadrlar va raqamlashtirish ko'rsatkichlari tahlil qilinadi, ijtimoiy kasalliklar profilaktikasi ko'rsatkichlari (skrining, emlash, erta aniqlash qamrovi) baholanadi hamda ular o'rtasidagi statistik bog'liqlik aniqlanadi.

Tadqiqotning metodologik asosini tizimli va qiyosiy-tahliliy yondashuv tashkil etadi. Tashkiliy-boshqaruv tahlili doirasida poliklinikalarning vakolat va tuzilma xususiyatlari, moliyaviy-kadrlar tahlili doirasida byudjet taqsimoti va kadrlar ta'minoti, epidemiologik-profilaktik metod doirasida esa ijtimoiy kasalliklar bo'yicha skrining va erta aniqlash ko'rsatkichlari o'rganiladi. Statistik tahlil ANOVA va Kruskal–Uollis testlari, shuningdek korrelyatsion va ko'p o'zgaruvchili regressiya tahlili yordamida amalga oshirilib, natijalarning ishonchliligi $p < 0,05$ darajasida baholanadi.

Tadqiqot natijasida oilaviy poliklinikalar boshqaruv tizimi ko'rsatkichlari bilan ijtimoiy kasalliklar profilaktikasi samaradorligi o'rtasidagi bog'liqlik birinchi marta Farg'ona viloyati misolida kompleks tarzda ilmiy asoslanadi, mintaqa tipologiyasiga moslashtirilgan differensial boshqaruv modeli ishlab chiqiladi. Ishlab chiqiladigan amaliy tavsiyalar viloyat va tuman sog'liqni saqlash boshqarmalari, shuningdek poliklinika rahbariyati uchun boshqaruv samaradorligini va profilaktik xizmatlar qamrovini oshirishga xizmat qiladigan amaliy qo'llanma sifatida foydalanilishi mumkin.

Shunday qilib, Farg'ona viloyati oilaviy poliklinikalari boshqaruv tizimini ijtimoiy kasalliklar profilaktikasi nuqtai nazaridan takomillashtirish mintaqaviy tengsizlikni kamaytirish, profilaktik xizmatlar sifati va qamrovini oshirish hamda hududiy sog'liqni saqlash tizimining umumiy samaradorligini yaxshilashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Тошпўлатов III.A. va boshq. Oilaviy poliklinikalar boshqaruv tizimini takomillashtirish masalalari // Jamoat salomatligi jurnali. — Toshkent, 2023. — №4. — B. 45–52.
2. Rakhimova N. Regional disparities in primary healthcare management in Uzbekistan // Central Asian Journal of Public Health. — 2022. — Vol. 8, No. 2. — P. 112–119.
3. Kruk M.E., Gage A.D., Arsenault C. et al. High-quality health systems in the Sustainable Development Goals era: time for a revolution // The Lancet Global Health. — 2018. — Vol. 6, No. 11. — P. e1196–e1252.
4. World Health Organization Regional Office for Europe. Strengthening people-centred health systems: primary health care policy brief. — Copenhagen: WHO/Europe, 2022. — 34 p.
5. Farg'ona viloyati Sog'liqni saqlash boshqarmasi. 2018–2023 yillar uchun epidemiologik monitoring hisobotlari. — Farg'ona, 2023.